

UITVOERING HERSTELPLAN BEEGDERHEIDE

J.G.S. van den Berg, Gemeente Heel, Postbus 5000, 6097 ZG Heel

De Beegderheide is een gevarieerd bos- en heidegebied van circa 300 hectare op de westelijke oever van het Maasdal ter hoogte van Roermond. Karakteristiek zijn het grote aantal vennen en de heide- en stuifzandmilieus (VAN DEN BERG, 1996; 1999). De eigenaren van de delen van de Beegderheide, waarop dit themanummer betrekking heeft, zijn de Gemeente Heel, Waterleiding Maatschappij Limburg en de Stichting het Limburgs Landschap.

In dit artikel zal worden ingegaan op de voorbereidingen en uitvoering van het herstelplan Beegderheide, in de periode 1994-2002. Op de effecten van het herstelplan wordt niet ingegaan. Hiervoor wordt verwezen naar de overige artikelen in dit themanummer.

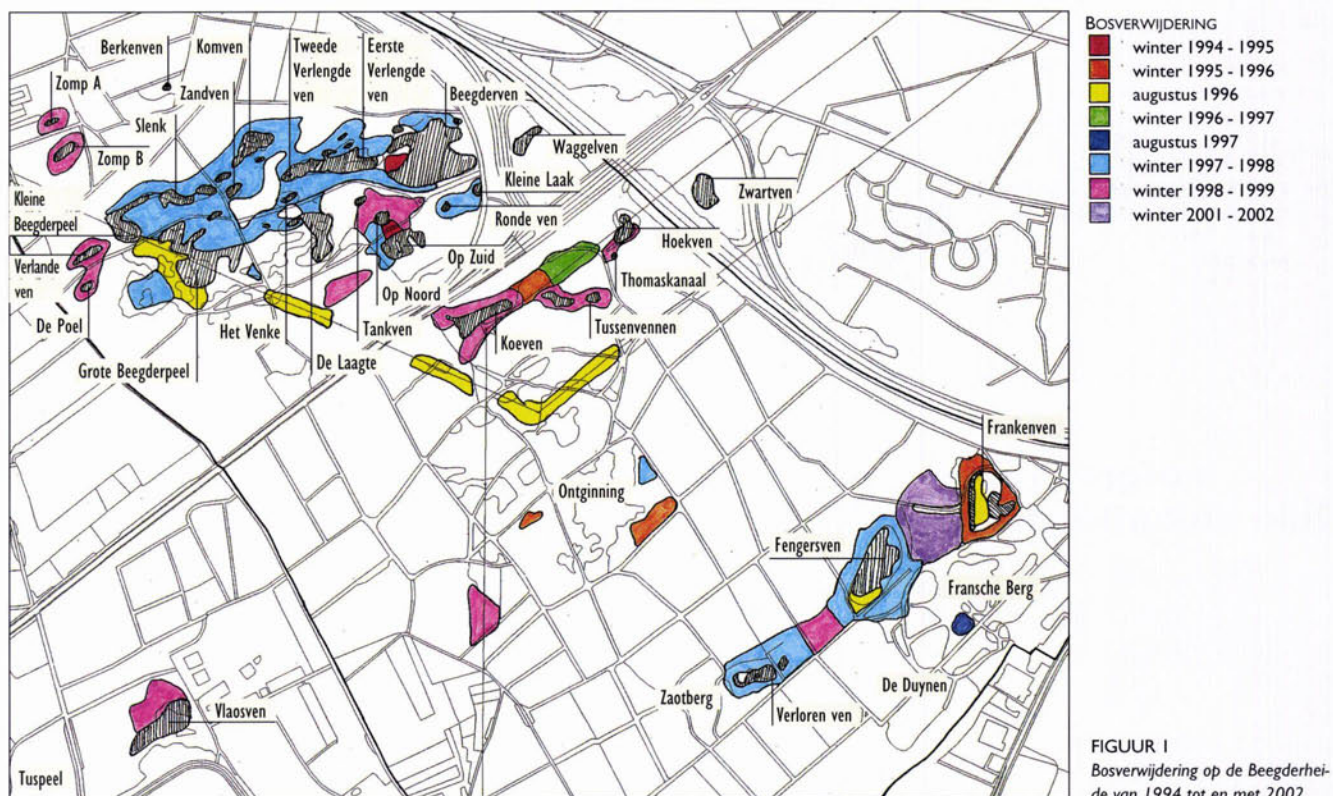
VOORBEREIDINGEN

In 1994 drong bij de gemeente Heel het besef door dat de kwaliteit van de vennen en heideterreinen op de Beegderheide terug-

liep. Er werd begonnen met het nemen van proefmaatregelen. Een aantal kleine heideterreintjes is handmatig geplagd en enkele kleine delen van vennen zijn uitgebaggerd. Doel hiervan is te achterhalen of herstel

van de heide- en venbiotopen mogelijk is. De biotische en abiotische uitgangssituatie is in 1995 uitvoerig geïnventariseerd en vastgelegd (HERMANS & THOMAS, 1996). Uitkomst van dit onderzoek is dat er nog steeds sprake was van een waardevolle situatie maar dat de floristische, faunistische en landschappelijke kwaliteit van de Beegderheide verloren zou gaan indien niet snel zou worden ingegrepen. Inmiddels bleken de uitgevoerde proefmaatregelen voldoende perspectief te bieden op een succesvol herstel van de heide- en venbiotopen.

Naar aanleiding van deze bevindingen werd een herstelplan opgesteld (VAN HEESWIJK, 1996) en werd een deskundigenteam in het leven geroepen, de Begeleidingscommissie Beegderheide. Op aandringen van de begeleidingscommissie werd vervolgens een ecohydrologisch onderzoek verricht. Aanleiding van dit onderzoek is de onduidelijkheid die bestaat over de oorzaak van de ver-

FIGUUR 2

Plagwerkzaamheden in de corridor tussen het Fengersven en het Verloren Ven, januari 2002 (foto: J. van den Berg).

droging van de diverse vennen. De conclusie van het onderzoek is dat de verdroging niet veroorzaakt wordt door externe factoren zoals bijvoorbeeld de regionale grondwaterdaling ten gevolge van de aanleg van het Lateraalkanaal en de waterwinning (AGGENBACH *et al.*, 1998). Omdat bleek dat herstel van zowel de heideterreinen als de vennen mogelijk was, werd in het najaar van 1997 begonnen met voorlichting en werden in het voorjaar van 1998 de eerste maatregelen uitgevoerd. Binnen de begeleidingscommissie werden alle genomen maatregelen voorbesproken, geprioriteerd en, na uitvoering, geëvalueerd.

BOSVERWIJDERING

Veel vennen dreigden te verdwijnen doordat ze volledig ingesloten raakten met opslag van bomen. Invallende bladeren en takken zorgden voor een versnelde verlanding en eutrofiëring van de vennen. Bovendien werd ver-

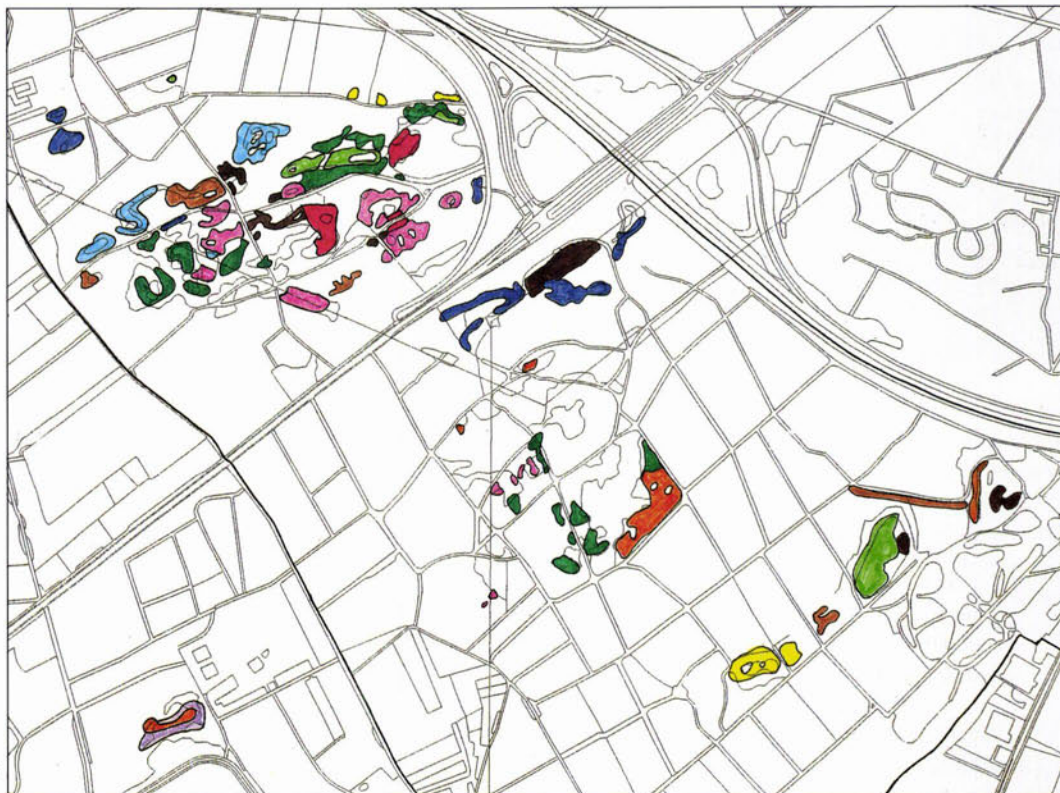
ondersteld dat de verdroging van de vennen voor een belangrijk deel veroorzaakt werd door de verbossing van de heide. Bomen ondervangen en verdampen veel water waardoor de vennen langzaam maar zeker kunnen verdrogen. Veel vennen waren inmiddels volledig begroeid met Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*) en/of Pitrus (*Juncus effusus*). Open water was in veel vennen niet of nauwelijks meer aanwezig. In een aantal fasen werd het bos rondom de vennen gekapt. Markante bomen of boom-

groepen werden hierbij gespaard (figuur 1). Alle stammen zijn uit het gebied verwijderd. Het takhout is verkleind en afgevoerd en gedeeltelijk gebruikt om takkenrillen van te maken. Bospaden werden aan de recreatie onttrokken door deze met takkenrillen af te sluiten.

Boomstobben zijn niet gerooid. Het verwijderen van de boomstobben zou immers het bodemprofiel verstoren. Bovendien zorgden de wortels voor stabiliteit waardoor spoorvorming tijdens het afvoeren van de stammen

PLAG- EN BAGGERWERKZAAMHEDEN

- augustus 1995
- augustus/september 1996
- mei/juli 1997
- januari/maart 1998
- augustus/september 1998
- januari 1999
- augustus/september 1999
- november 1999/januari 2000
- augustus 2000
- januari 2001
- januari 2002

FIGUUR 3

Uitgevoerde plag- en baggerwerkzaamheden op de Beegderheide van 1995 tot en met 2002.

FIGUUR 4
Het ven Op Noord.
 Augustus 1995 (4a),
 januari 1999 (4b) en
 augustus 2000 (4c). In de
 omgeving van dit ven is bos
 gekapt en geplagd. Het
 ven was reeds waardevol.
 Er is alleen een klein deel
 van de zuidelijke overzone
 geplagd
 (foto's: J. van den Berg).

augustus 1995

januari 1999

augustus 2000

en eventueel transport van plagsel en bagger beperkt kon blijven.

Ook heideterreinen werden deels ontdaan van opslag van bomen en struiken. Doel hiervan was het vergroten van het areaal heide en het onderling in verbinding brengen van de versnipperde heiderestanten.

In een aantal fases is in totaal ruim 19 hectare bos verwijderd. Een deel hiervan is herplant op voormalige akkers binnen de gemeente Heel.

PLAGGEN EN BAGGEREN

Plaggen en baggeren zijn drastische en onomkeerbare maatregelen maar noodzakelijk om de heide en venmilieu te herstellen. Eénmaal uitgevoerd zijn deze maatregelen nooit meer terug te draaien. Er vond dan ook steeds een zorgvuldige afweging plaats over het al dan niet toepassen van deze maatregelen. Elke plagplek is in het veld besproken door de Begeleidingscommissie Beegderheide. Bovendien zijn de plag- en baggerwerkzaamheden uitgesmeerd

over in totaal elf fasen, in de periode van augustus 1995 (de eerste machinaal uitgevoerde proefmaatregelen) tot januari 2002. Na afloop van elke uitvoeringsfase zijn de genomen maatregelen in het veld geëvalueerd. Alle plag- en baggerwerkzaamheden zijn uitgevoerd met rupskranen met kantelbak, waarbij eerst het plagsel en de bagger op hopen is gezet, zodat de aanwezige macrofauna de gelegenheid had om naar het water terug te kruipen. Daarna is begonnen met het afvoeren van het materiaal. Baggerwerkzaamheden in de vennen zijn overwegend in de maanden augustus en september uitgevoerd omdat de waterstand dan het laagst is. Alleen bij het uitbaggeren van het ven Op Zuid is het water uit het ven gepompt. Bij alle andere vennen was het niet nodig om water weg te pompen. Plagwerkzaamheden van de drogere delen zijn overwegend in de wintermaanden (november tot en met maart) uitgevoerd.

In het algemeen is er erg ondiep geplagd. Er is getracht uitsluitend strooisel en zoden te verwijderen. Pleksgewijs leidt dit ertoe dat het onderliggende zand aan de oppervlakte komt. Elders blijven dunne laagjes strooisel achter. Op deze wijze ontstaat na het plaggen een vlekkenpatroon van lichte plekken waar tot op het zand is geplagd en donkere plekken waar enig strooisel is achtergebleven (figuur 2).

In augustus 2002 zijn alle geplagde heidepercelen en uitgebaggerde vennen in het veld nauwkeurig ingetekend op luchtfoto's (schaal 1:5.000). Vervolgens zijn de percelen overgezet naar de topografische ondergrond schaal 1:10.000 (figuren 3, 4, 5 en 6). Met name figuur 3 kan bij de evaluatie van het herstelplan op de lange termijn waardevolle informatie opleveren. Plagplekken en vegetatiegrenzen zijn nu nog duidelijk in het veld herkenbaar. Op termijn zullen ze evenwel vervagen. Aan de hand van figuur 3 is ook in de toekomst te achterhalen welke delen al dan niet geplagd zijn. Het oorspronkelijke uitvoeringsplan (VAN HEESWIJK 1996) is hiervoor niet meer bruikbaar omdat dit plan in de loop der tijd fors is bijgesteld door de begeleidingscommissie.

BEGRAZING

In 1995 is bij wijze van proef begonnen met begrazing van een stukje heide ten zuidoosten van de Grote Beegderpeel. Hierbij is gebruik gemaakt van verplaatsbare rasters. Ook in

1996 en 1997 is de heide pleksgewijs begraasd met behulp van deze verplaatsbare rasters. In maart 1998 is het Verloren Ven en de Fransche Berg uitgerasterd met een vast raster, de Ontginning en het noordelijke vennengebied zijn in maart 1999 uitgerasterd. Vanaf dat moment worden deze gebieden integraal begraasd met schapen. Er is direct na de plagwerkzaamheden begonnen met het begrazingsbeheer om te voorkomen dat de heide-terreinen weer verbossen (VAN BEEK, 2003).

VOORLICHTING

Om draagvlak te creëren voor het herstelplan zijn voor aanvang van de werkzaamheden (boskap, uitrasteren heideterreinen, baggeren en plaggen) excursies in het gebied georganiseerd door de gemeente in samenwerking met het IVN. Nog steeds wordt jaarlijks een excursie in het gebied georganiseerd om de voortgang van het herstelplan toe te lichten.

Het IVN organiseert bovendien opdrachttochten voor groepen van basisscholen in het gebied. Verder zijn door de Gemeente Heel brochures uitgegeven over het herstelplan in 1998 en 2002 en wordt regelmatig gepubliceerd in het gemeentelijk informatieblad.

MONITORING

In 1995 is het gehele gebied gebiedsdekkend geïnventariseerd om de uitgangssituatie vast te leggen. Als aanvulling hierop zijn in 1999 loopkevers en mieren verzameld door de vrijwilligers van de werkgroep Vrienden van de Beegderheide. Om de effecten van alle genomen maatregelen te kunnen evalueren en het beheer zonodig bij te sturen is het noodzakelijk veranderingen vast te leggen en te monitoren.

Twee maal per maand worden de waterstanden in de vennen gemeten om de effecten van de boskap op de waterhuishouding te kunnen beoordelen (PEERBOOM *et al.*, 2003). De vrijwilligers van de werkgroep lopen, in samenwerking met de Vlinderstichting, twee monitoringsroutes van de Phegea-vlinder (*Amata phegea*) (GROENENDIJK, 2003). Verder worden de nesten van bosmieren en gegevens van diverse kenmerkende broedvogels vastgelegd, waaronder Dodaars (*Tachybaptus ruficollis*) en Nachtzwaluw (*Caprimulgus europaeus*). Sinds 1997 wordt het voorkomen van de Levendbarende hagedis (*Zootoca vivipara*) vastge-

FIGUUR 5
Het Verlengde ven.
November 1997 (5a),
januari 1999 (5b) en
augustus 2002 (5c). Dit
ven was gedeeltelijk
verland. De randen van het
ven zijn volledig
uitgebaggerd. De kern van
het ven is hierbij gespaard.
In de omgeving van het
ven is bos gekapt en
geplagd (foto's: J. van den
Berg).

november 1997

januari 1999

augustus 2002

legd middels een RAVON-monitoringsroute. Dagvlinders zijn in 1999 gebiedsdekkend geïnventariseerd (SCHREURS *et al.*, 1999).

In 2001 is wederom een gebiedsdekkende inventarisatie verricht. Flora en vegetatie, broedvogels, herpetofauna, libellen, sprinkhanen en krekels zijn hierbij gekarteerd. Doel van deze inventarisaties is om de effecten van de herstelmaatregelen (plaggen en baggeren) vast te leggen (PEETERS, 2001; HEIJLIGERS *et al.*, 2002). Met behulp van deze gegevens kan het

vervolgbeheer getoetst en zonodig bijgestuurd worden. In het thans voorliggende themanummer wordt een deel van de gegevens uit dit rapport nader uitgewerkt.

De effecten van de herstelmaatregelen worden met de bovenstaande rapportages goed gedocumenteerd. Wat de effecten op de lange termijn zijn, is desondanks onmogelijk te voorspellen. Er zal permanent een vinger aan de pols gehouden moeten worden. Monitoring dient daarom een belangrijk onderdeel

a

FIGUUR 6
Het Fengersven. Augustus 1997 (6a), april 1999 (6b) en augustus 2002 (6c). Dit ven was volledig verland. Het is in zijn geheel uitgebaggerd en in de omgeving is bos gekapt en pleksgewijs geplagd (foto's: J. van den Berg).

b

augustus 1997

c

april 1999

augustus 2002

van het beheer te blijven. Met name de effecten van het begrazingsbeheer zullen nauwlettend gevolgd dienen te worden. Niet alleen zijn monitoringsgegevens onmisbaar om het beheer bij te kunnen sturen, ook zijn ze nodig om verantwoording af te kunnen leggen naar de financiers van het beheer en de gebruikers van het gebied. Een monitoringsvoorstel is inmiddels opgesteld (VAN DEN BERG & HEIJLIGERS, 2002). Dit plan voorziet in gebiedsdekkende inventarisaties van flora en vegetatie, broedvogels, herpetofauna en

diverse kenmerkende insectengroepen. Het is de bedoeling de gebiedsdekkende inventarisaties om de vijf jaar te herhalen. Er zijn aandachtsoorten geselecteerd die in de tussenliggende jaren gemonitord zullen worden.

DANKWOORD

Bij deze willen wij alle leden van de Begeleidingscommissie Beegderheide, de vrijwilligers van het IVN, Stichting Aardewerk, de werkgroep Vrienden van de Beegderheide, het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg en alle overige betrok-

kenen bij het herstelplan, danken voor hun inzet. Zonder hun bijdrage zou het onmogelijk zijn geweest het herstelplan ten uitvoer te brengen.

SUMMARY

RESTORATION OF THE BEEGDERHEIDE AREA

After it had been found that the ecological quality of the Beegderheide area was decreasing, the municipal authorities at Heel initiated experimental measures to restore the area's ecology. At the same time, a census was made of the current flora and fauna, and an eco-hydrological study was carried out. The results were used to draw up a restoration plan, and work started in the autumn of 1997. Woods have been converted to heathlands, sediment has been removed from moorland pools, and grazing by sheep was introduced to prevent heathlands from developing into forests again. The restoration plan for the heathlands and fens was completed in 2002.

LITERATUUR

- AGGENBACH, C.J.S., C. MAAS & W.J.M.K. SENDEN, 1998. Ecohydrologisch onderzoek Beegderheide. KIWA, Nieuwegein.
- BERG, J.G.S. VAN DEN, 1996. Het beheer van de Beegderheide: verleden, heden en toekomst. *Natuurhistorisch Maandblad* 85(10): 184-186.
- BERG, J.G.S. VAN DEN, 1999. Herstelplan Beegderheide 1997-2001. *Natuurhistorisch Maandblad* 88(10): 241-243.
- BERG, J.G.S. VAN DEN & H.W.G. HEIJLIGERS, 2002. Monitoringsvoorstel natuurwaarden Beegderheide 2003-2014. Natuurprojectenbureau Stichting De Lierlei, Broekhuizen.
- BEEK, G.H.T. VAN, 2003. Begrazingsbeheer met schapen op de Beegderheide 1995-2002. Indrukken en waarnemingen van een beheerder. *Natuurhistorisch Maandblad* 92(5):134-136.
- GROENENDIJK, D., 2003. Monitoring van de Phegeavliinder op de Beegderheide. De eerste resultaten na twee jaar tellen. *Natuurhistorisch Maandblad* 92(5):142-144.
- HEESWIJK, R. VAN, 1996. Herstelmaatregelen Beegderheide: uitvoeringsplan 1997 t.m. 2000. De Horst, Gilze.
- HEIJLIGERS, H.W.G., J.T. HERMANS & J. TEEUWEN, 2002. De Beegderheide, Flora en Fauna inventarisatie 2001. Natuurprojectenbureau Stichting De Lierlei, Broekhuizen.
- HERMANS, J.T. & P. THOMAS (red.), 1996. De Beegderheide, flora- en faunakartering. Beheersvisie. *Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht*.
- PEETERS, G.M.T., 2001. Broedvogels van de Beegderheide. Peeters Econsult, Roermond.
- PEERBOOM, J.M.P.M., C.J.S. AGGENBACH & J.R. VAN ASMUTH, 2003. Hydrologie van de Beegderheide. Ontstaan en functioneren van de vennen en de ontwikkelingen tussen 1997 en 2002. *Natuurhistorisch Maandblad* 92(5):145-152.
- SCHREURS, A., M. STIPHOUT & P. THOMAS, 1999. Dagvlinders op de Beegderheide in 1999. Stichting Natuurprojectenbureau de Lierlei, Heerlen.